

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

พืชสมุนไพรมีความหลากหลายไปตามสภาพทางนิเวศวิทยาของแต่ละท้องถิ่น การนำพืชสมุนไพรมาใช้ประโยชน์ในการรักษาโรค และการใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ จึงมีความหลากหลายแตกต่างกันไปด้วย ความหลากหลายของพืชสมุนไพร และความหลากหลายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับมนุษย์ที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันมาเป็นเวลายาวนาน แสดงให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรอย่างยั่งยืน แต่ในปัจจุบันป่าซึ่งเป็นแหล่งของสมุนไพรตามธรรมชาติได้ลดลงอย่างรวดเร็ว ทำให้พืชสมุนไพรลดลง และบางชนิดอาจสูญพันธุ์ไปก่อนที่จะมีการศึกษา ขณะเดียวกันการจากไปของบรรพบุรุษกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเนื่องมาจากถูกทอดทิ้งและไม่เห็นความสำคัญจากคนรุ่นหลัง

จังหวัดจันทบุรีเป็นจังหวัดที่มีความหลากหลายของพืชสมุนไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการใช้สมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ มานาน แต่การบุกรุกและการทำลายป่าธรรมชาติ อีกทั้งการจากไปของบรรพบุรุษผู้มีภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้พืชสมุนไพร และวิธีการใช้พืชสมุนไพรรักษาโรคต่าง ๆ มีน้อยลงทุกที และอาจหายไปในช่วงเวลาไม่นาน ถ้าหากไม่ได้รับการศึกษา วิจัย เพื่อการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

พื้นที่ปกปักษ์ทรัพยากร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จังหวัดจันทบุรี เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติที่มหาวิทยาลัยเห็นความสำคัญ และรักษาไว้ให้เป็นห้องเรียนธรรมชาติ แก่ นักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ นักวิชาการ รวมถึงประชาชนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้เข้ามาใช้ประโยชน์ ศึกษาหาความรู้ทางธรรมชาติวิทยา โดยมหาวิทยาลัยได้น้อมเกล้าฯ ถวายพื้นที่ป่า 50 ไร่ เพื่อสนองงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งแต่วันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2540 มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ตามกรอบงานของโครงการฯ ทั้งการเรียนรู้อบรมทรัพยากร การใช้ประโยชน์ และสร้างจิตสำนึก มีการปรับเส้นทางสำหรับการเดินศึกษาธรรมชาติ โดยมีผู้เข้าร่วมกิจกรรมและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ไม่น้อยกว่า 1,500 คนต่อปี แต่ยังคงขาดการเก็บรวบรวมข้อมูลความหลากหลายของทรัพยากรทั้งทางชีวภาพ กายภาพ วัฒนธรรมและภูมิปัญญา ซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่สำคัญในการนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในงานด้านอื่นต่อไป

ลักษณะทั่วไปของพื้นที่ปกปักษ์ทรัพยากร มีสภาพเป็นแอ่งลุ่ม มีเนินล้อมอยู่โดยรอบ ทำให้ป่ามีความชุ่มชื้นสูง ส่งผลให้มีความหลากหลายทางชีวภาพค่อนข้างมาก พบพืชพรรณที่ให้คุณค่าด้านสมุนไพรมากมาย ทั้งไม้ต้น ไม้พุ่ม ไม้ล้มลุก และไม้เถาเลื้อย ได้แก่ กำจัด ชันทองพยับบาท เปล้าใหญ่ ปลาไหลเผือก น้ำข้าว นมควาย และสีพันคนทา เป็นต้น ดังนั้นในเบื้องต้นงานสำรวจพืชสมุนไพรกับการนำไปใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดจันทบุรี จะช่วยส่งเสริมและเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจด้านสมุนไพรกับภูมิปัญญาให้กับผู้เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ อีกทั้งผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้สามารถประยุกต์เข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนได้อย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้

เยาวชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าชุมชนซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสนองพระราชดำริในงานโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. เพื่อสำรวจ เก็บรวบรวมข้อมูล พืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี ในพื้นที่ปกปักทรัพยากร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
3. เพื่อจัดทำฐานข้อมูลพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี โดยใช้พื้นที่ปกปักทรัพยากร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เป็นต้นแบบ
4. เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนในท้องถิ่น ตระหนักและเห็นคุณค่าของพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เป็นฐานข้อมูลพืชสมุนไพร ในพื้นที่ปกปักทรัพยากร มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี จะสามารถช่วยในการวิเคราะห์ตรวจสอบ และจำแนกชนิดพืชสมุนไพรในเบื้องต้นได้
2. ทราบข้อมูลการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรตามภูมิปัญญาพื้นบ้านจังหวัดจันทบุรี
3. นำไปเป็นข้อมูลสนับสนุนการค้นคว้าวิจัย และพัฒนาพืชสมุนไพรจากธรรมชาติ ในด้านอื่น ๆ ได้ต่อไป
4. นำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพรไปสู่เยาวชนให้เกิดการศึกษาค้นคว้า เรียนรู้การใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร และตระหนักถึงคุณค่าของพืชสมุนไพรที่เป็นภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านตัวแปรเนื้อหาที่ศึกษา
การสำรวจพืชสมุนไพรกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดจันทบุรี
2. ขอบเขตด้านสถานที่
ศึกษาในพื้นที่ปกปักทรัพยากร 50 ไร่ ภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
3. ขอบเขตด้านระยะเวลา
เดือนสิงหาคม 2560 – มีนาคม 2561

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. พืชสมุนไพร หมายถึง พืช สารสกัดดั้งเดิมจากพืชที่ใช้ หรือแปรรูป หรือปรุงเป็นยา หรืออาหาร เพื่อการตรวจวินิจฉัย บำบัดรักษาหรือป้องกันโรคหรือส่งเสริมสุขภาพร่างกายมนุษย์หรือสัตว์

2. เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ หมายถึง เส้นทางเดินเท้าที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ผู้มาท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสธรรมชาติโดยศึกษาเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยตนเอง เส้นทางประเภทนี้จะรองรับผู้มาท่องเที่ยวได้จำนวนมากโดยไม่จำกัดเวลาและจำนวน นอกจากนี้ในเส้นทางนี้ผู้มาท่องเที่ยวจะเดินได้ตามสบาย ต้องการทราบรายละเอียดมากน้อยเพียงใด แล้วแต่ความสนใจของตนเอง เป็นเส้นทางเดินในระยะไกลประมาณ 2 กิโลเมตร ใช้เวลาประมาณ 45 นาที ถึง 1 ชั่วโมง

3. พื้นที่ปกป้องทรัพยากร หมายถึง พื้นที่ป่าธรรมชาติภายในมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี พื้นที่ 50 ไร่ ที่ได้มีการน้อมเกล้าฯ ถวายเพื่อสนองพระราชดำริ โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยได้รับพระราชานุญาต เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2540

4. ผู้มีประสบการณ์ด้านพืชสมุนไพร หมายถึง ผู้ที่มีการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในการรักษาโรคตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เป็นระยะเวลามากกว่า 10 ปี จนถึงปัจจุบัน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดเรื่องความหลากหลายทางชีวภาพ

ความหลากหลายทางชีวภาพเป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกระบวนการวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตทุกรูปแบบที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรง ได้แก่ การเป็นปัจจัย 4 ส่วนทางอ้อม ได้แก่ การให้คุณค่าทางด้านจิตใจ นอกจากนี้แล้วความหลากหลายทางชีวภาพยังคงเป็นต้นกำเนิดแห่งความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน

ภายใต้กระแสโลกในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคแห่งระบบทุนนิยม และมีแนวคิดแบบตะวันตกที่มีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างไม่เหมาะสม ทำให้เกิดความสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพที่นับวันยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น หากปัญหาดังกล่าวยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจังจึงในเวลาอันสมควร ผลกระทบดังกล่าวจะสะท้อนกลับมาสู่มนุษย์เองในที่สุด

2. แนวคิดเรื่องพืชสมุนไพร

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาพืชสมุนไพรหลายชนิดเริ่มลดปริมาณลง พืชบางชนิดเริ่มหายากและบางชนิดได้สูญพันธุ์ไป โดยมีสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงจากสังคมชนบทมาเป็นสังคมอุตสาหกรรม ที่มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกในเชิงพานิชย์มากขึ้น การเปลี่ยนแปลงแหล่งธรรมชาติเพื่อเป็นเขื่อน สนามกอล์ฟ รีสอร์ท บ้านจัดสรร จึงก่อให้เกิดผลโดยตรงต่อพื้นที่ป่าที่ลดลงทำให้พืชสมุนไพรหลายชนิดที่อาศัยป่าเป็นถิ่นที่อยู่จึงลดปริมาณลงตามไปด้วย ซึ่งการลดลงของพืชสมุนไพรได้ส่งผลกระทบต่อถึงการสูญเสียความหลากหลายทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นตามไปด้วย

3. แนวคิดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ องค์ความรู้ที่พัฒนาต่อเนืองมาหลายชั่วอายุคน ทำให้เกิดวิถีคิดซึ่งพัฒนาขึ้นจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับชุมชนธรรมชาติ เป็นวิถีคิดที่มีระบบ มีหลักเหตุผลผ่านการตรวจสอบและพิสูจน์ในชีวิตจริงมาเป็นเวลานาน ดังนั้นความคิดของชุมชนหนึ่ง ๆ จึงเป็นวิถีคิดที่พัฒนาขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติมาเป็นเวลานาน ดังนั้นองค์ความรู้จากท้องถิ่น

โดยเฉพาะด้านการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร จึงเป็นสิ่งที่ควรสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิดการถ่ายทอด สืบสานและอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี